

ग्रामीण भागात नौकरी करणा-या महिलांच्या समस्या : एक अभ्यास.

डॉ. रत्नाकर बाजीराव म्हस्के

सहाय्यक प्राध्यापक

श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था कोल्हापूरचे

कॉलेज ऑफ एज्युकेशन, उस्मानाबाद

प्रास्ताविक :

दुस-या महायुद्धानंतर आणि स्वातंत्र्यानंतर महिलांना अनेक विभागात नोक-या उपलब्ध झाल्या. उदा. पंचायत समिती, जिल्हा परिषदा, शिक्षण संस्था, बँका, जिल्हा कचेरी, पोलीस दल, विद्यापीठे आणि विविध कारखाने इ. ठिकाणी महिला पुरुषाबरोबर नोकरी करतांना आपण दिसून येतात. महिलांनी अनेक उच्च पदव्या मिळविल्या आणि नोकरी करण्यास सज्ज झाल्या, त्याप्रमाणे त्यांना नोक-याही मिळाल्या. परंतु यातून महिलांच्या समस्यांची गुंतागुंत वाढत गेली. त्यातल्या त्यात ग्रामीण भागात नोकरी करणा-या महिलांच्या समस्या भिन्न आहेत. म्हणून सदर समस्या संशोधनासाठी निवडलेली आहे.

गरज आणि महत्त्व :

घराच्या चार भिंतीच्या बाहेर येऊन काम करणा-या महिलांच्या संख्येत उल्लेखनीय वाढ झालेली आहे. महिला का नोकरी करतात ? त्या मागे त्याची प्रेरणा कोणती असते ? यातील प्रमुख कारणे पाहिली तर ते म्हणजे पैसाची गरज, कुटुंबाची अपुरी मिळकत, पतीचे आजारपण, पतीचा अकाली होणारा मृत्यू, परित्यागाता महिला, भविष्यातील सुरक्षितता, सन्मान-आकांक्षा, स्वाभीमानाचे समाधान, बदलते राहणीमान इ. कारणांसाठी महिला घराबाहेर नोकरी करण्यास उत्सुक असतात. अशी विविध कारणे कारणीभूत आहेत. यातून कौटुंबिक, सामाजिक समस्यांस सुरुवात होते. यामध्ये ग्रामीण भागात नोकरी करणा-या महिलांच्या समस्या या अधिक वेगळ्या आहेत. त्याचा शोध घेऊन उपाययोजना शोधण्यासाठी सदर संशोधन गरजेचे आणि महत्त्वपूर्ण वाटते.

गृहितक :

1. महिलांच्या शिक्षणात उल्लेखनीय वाढ झालेली आहे.
2. नौकरी करण्या-या महिलांच्या संख्येत वाढ झालेली आहे. (१९९१ च्या जनगणना अहवालानुसार)

उद्दिष्टे :

१. ग्रामीण भागात नौकरी करणा-या महिलांचा आढावा घेणे.
२. ग्रामीण भागात नौकरी करणा-या महिलांच्या कौटुंबिक समस्यांच्या शोध घेणे.
३. ग्रामीण भागात नौकरी करणा-या महिलांच्या सामाजिक समस्यांचा शोध घेणे.
४. ग्रामीण भागात नौकरीच्या ठिकाणी महिलांना येणा-या समस्येचा शोध घेणे.
५. या समस्येवर उपाययोजना सुचविणे.

संशोधन प्रश्न :

१. ग्रामीण भागात नौकरी करणा-या महिलांच्या कौटुंबिक समस्या येतात का ?
२. ग्रामीण भागात नौकरी करताना महिलांना सामाजिक समस्या येतात का ?
३. ग्रामीण भागात नौकरीच्या ठिकाणी महिलांना अडचणीचा सामना करावा लागतो का ?

संशोधन कार्यपध्दती :

सदर संशोधनासाठी सर्वेक्षण पध्दतीचा वापर करण्यात आलेला आहे. त्याकरिता फक्त उस्मानाबाद तालुक्यातील ग्रामीण भागात नौकरी करणा-या २५ महिलांचा यादृच्छिक पध्दतीने समावेश करण्यात आला आहे. यासाठी १० प्रश्न असलेल्या मुलाखत तंत्राचा वापर करून माहिती जमा करण्यात येऊन त्यावर सांख्यिकी संस्कार करण्यात आले. त्यानुसार निष्कर्ष मांडण्यात आले.

निष्कर्ष :

१. ८० % महिला ग्रामीण भागात शिक्षकांची नौकरी करत असल्याचे दिसून येते.

२. ७० % महिला नौकरी निमित्त ये-जा करत असल्याचे दिसून येते.
३. ९०% महिलांचे असुरक्षित वातावरणामुळे ग्रामीण भागात मन रमत नसल्याचे दिसून येते.
४. ४० % महिलांना ग्रामीण भागात सुरक्षित निवासस्थान मिळत नसल्याचे दिसून येते.
५. ४५ % महिलांना ग्रामीण भागात कामाच्या ठिकाणी गावातील राजकारणी लोकांच्या कारवायांना तोंड द्यावे लागत असल्याचे दिसून येते.
६. ८० % नोकरी करणा-या महिलांच्या हालचालीवर ग्रामीण भागातील रिकामटेकाड्या लोकांकडून लक्ष ठेवले जात असल्याचे दिसून आले.
७. ५० % महिला व्यक्तीगत सन्मान आणि आकांक्षासाठी ग्रामीण भागात नौकरी करतात.
८. ५० % महिला कौटुंबिक गरजा पूर्ण करण्यासाठी ग्रामीण भागात नौकरी करण्यास तयार होतात.
९. ७५ % महिलांच्या मते मुलांच्या अभ्यासाकडे लक्ष द्यायला वेळ मिळत नाही.
१०. ७० % महिलांना कौटुंबिक जबाबदा-या पार पाडतांना काटेकोर नियोजन करावे लागते.

उपाययोजना :

१. महिलांना प्राप्त ३३ % आरक्षणाची काटेकोर अंमलबजावणी शासनाने करावी.
२. महिलांना स्वयं रोजगाराची संधी व आर्थिक सहाय्य शासनाने उपलब्ध करून द्यावी
३. ग्रामीण भागात नौकरी करणा-या महिलांना पुरेसे संरक्षण मिळण्यासाठी सुविधा शासनाने उपलब्ध करून द्यावे.
४. ग्रामीण भागात नौकरी करणा-या महिलांना येणा-या समस्या गावातील समंजस लोकांनी अलिप्त वृत्तीने सोडवायला हव्यात.
५. ग्रामीण भागातील वातावरण निर्भय ठेवण्यासाठी गावातील जेष्ठानी पुढाकार घ्यावा.
६. ग्रामीण भागात नौकरी करणा-या महिलांच्या लहान मुलांच्या संगोपनासाठी पाळणाघराची सुविधा शासनाने उपलब्ध करून द्यावी.

संदर्भसूची :

१. बापट भा.गो., शैक्षणिक संशोधन पूर्णे: नतून प्रकाशन.
२. भोडारकर पु.ल., सामाजिक संशोधन पध्दती नागपूर : महाराष्ट्र विद्यापीठ ग्रंथनिर्मिती मंडळ
३. मुळे रा.श., उमाठे वि.तु., (१९८७), शैक्षणिक संशोधन मूलतत्त्वे. नागपूर: महाराष्ट्र विद्यापीठ ग्रंथनिर्मिती मंडळ
४. John W. Best and James V. Kahan, (१९९५), Research in Education, Seventh edition, New Delhi : Prentice Hall of India.